

O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA
OILANING AXAMIYATI

Jamolova Umriniso Najmidinovna

*Navoiy Viloyati Qiziltepa tuman 6-umumiy o'rta ta'lim maktab
amaliyotchi psixologi*

Anotatsiya: Maqolada O'quvchilar kasb-hunarga yo'naltirish yuzasidan mulohazalar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: Kasb-hunarga yo'naltirish, kasbiy tayorgarlik darsdan tashqari mashg'ulot, kasbiy bilim.

Anotation: in the article, readers are interested in the profession comments are explained.

Key words: vocational training, professional training extra-curricular mashg'ulot, professional knowledge.

Biz o'z istedodli, fidoiy bolalarimiz, farzandlarimizga bilim va kasb cho'qqilarini zabt etish uchun qanot berishimiz kerak. Kasb – hunar inson uchun zarur faoliyat, kasb – hunarning umri uzoq, u o'lmas mo'jiza, tugalmas boylik –javohirdir. Chunki u avloddan avlodga o'tadi. Kasb hunar tufayli barcha orzu umidlarga erishish mumkin. O'z kasb -hunarini yaxshi bilgan insonning ishi unumli bo'ladi. Kasb- hunar egallagan, mehnatdan bo'yin egmaydigan odam jamiyatda qadr-qiyamat topadi. Halq ichida obro'-e'tabor topish, mansab pillapoyalaridan ko'tarilish ham halol mehnat, hunar sirlarini mukammal egallash natijasidir. Shuning uchun ham halqimiz "Mehnat qilgan – elda aziz" deb bejizga aytmagan. O'zbek halqi azal –azaldan kasb-hunari, mehnati, halol va pokligi bilan dunyoga tanilib kelmoqda. Halqimizning zargarlik, naqqoshlik, duradgorlik, kulolchilik, bog'bonchilik, chorvadorlik, chevarchilik va boshqa yuzlab kasb-hunar maxsulotlari va ulardagi dekorativ amaliy bezak san'ati namunalari, ulardagi bezaklarning betakrorligi, go'zalligi, maftunkorligi bilan dunyo halqlarini lol qoldirib kelmoqda. Dunyoga mashxur xunarmand ustalar, moxir kasb-xunar egalarini etishtirishda, o'quvchilarni qobiliyati, iqtidoriga qarab qiziqishlarini shakllantirish ota-onalar, maktab psixologi, o'qituvchi va sinf rahbarining asosiy vazifalaridan biridir. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov o'zining "Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch" asarida ta'kidlaganidek " ...Xar kuni, xar soatda fidoiy bo'lish, o'zining tomchi va tomchi, zarrama -zarra buyuk maqsadlar sari charchamay, toliqmay tinimsiz safarbar etib boorish, bu fazilatni

doimiy, kundalik faoliyat mezoniga aylantirish -xaqiqiy qaxramonlik aslida mana shu ... ” Mustaqillik yillarida o`quvchilarni kasb-hunarga yo`naltirish masalalarining dolzarbligi, ularning erkin, ongli kasb-hunar tanlashlari uchun ijtimoiy -iqtisodiy, pedagogic – psixologik shart - sharoitlar yaratish zarurati bilan izohlanadi. Ma`lumki o`quvchilarni kasb -hunarga yo`naltirish ularni shaxsiy moyillik, layoqat, qiziqishlari asosida xamda jamiyat talablariga mos holda ongli kasb tanlashga tayyorlash bo`yicha maqsadga yo`naltirilgan, integral xususiyatga ega ilmiy amaliy faoliyatdir. O`quvchilarni kasb-xunarga yo`naltirish jarayoni tashkiliy jihatdan ko`proq pedagogik xarakterga ega bo`lsa-da, u mazmunan psixologik mohiyatga ega. Chunki barcha pedagogic tadbirlar o`quvchining kasbiy o`zligini anglash jarayoni va ongli kasb tanlashi imkonini beradi, uning kasbiy o`zligini anglash jarayoni esa psixologik qonuniyatlar asosida kechadi. Kasb -hunarga yo`naltirish jarayonida tashqi va ichki tasirlarning mushtaraklashuvi oqibatida o`quvchida ichki pozitsiya shakllanadi. Demak, bu jarayon eng avvalo kasbiy o`zlikni anglashga yo`naltirilgan ekan. Kasbiy o`zlikni anglash – bu nafaqat aniq bir kasbni tanlash, balki inson hayotining mazmun – mohiyatidir. Bunda kasb tanlash hayot yo`li ham aniqlanadi. Insonning kelajakdagi turmushi, baxtli yoki baxtsiz kunlari, do`stlari yaqinlari, oilasi bevosita yoki bil vosita uning tanlagan kasbi bilan bog`liqdir. To`g`ri tanlangan kasb bolaning o`zi uchun ham, uni tarbiyalab voyaga yetkazayotgan ota-ona uchun ham, davlatimiz uchun ham manfaat keltiradi. Shuning uchun ham har bir ota-ona o`z farzandini sevgan kasbi bilan shug`ullanishini va kelajakda bahtli hayot kechirishini istaydi. Professor R. X. Jo`rayevning asosli ta`rifi bo`yicha “kasb – hunarga yo`naltirish ishlarining asosiy maqsadi, eng avvalo, iduvidga o`z qiziqishi, qobilyati va imkoniyatlarini to`liq anglash, hohish istaklarini amalga oshirish vosita va usullarini to`g`ri belgilash va mustaqil qarorga kelish uchun imkoniyat va zarur shart –sharoitlarini yaratishdan iborat. ”Shu nuqtai nazardan, o`quvchining ongli kasb-hunar tanlashiga ta`sir etuvchi omillar – uning induvidial –tipaligik xususiyatlari yoki ichki imkoniyat va extiyojlari hisoblanadi. Kasbiy faoliyatni samarali bajarish uchun insonda bu sohaga nisbatan qiziqish bo`lmog`I lozim. Agar yuqoridagilar mavjud bo`lsa, inson o`zini yaxshi ko`rgan ishga to`liq fido qilishi va kasbiy yutuqlarga erishishi mumkin bo`ladi. Aynan shuning uchun ham yoshlarni kasbga yo`naltirish ishi katta ahamiyatga ega masaladir. O`quvchining u yoki bu kasbga yo`nalganligini faqat 9-11-sinfni bitirish jarayonida aniqlash kerak emas. Chunki kasbiy tanlov bolalikdan, bolalar bog`chasidan boshlansa maqsadga muvofiq bo`ladi. Ota-onalar o`z farzandining bolalikdan nimaga uquvi borligini,

nimalarga qiziqishini, nimalar bilan ko'proq o'ynashini kuzatib bo'rish zarur. Boladagi layoqat, is'tedod va qiziqish bolalikdan yuzaga chiqadi. Shuning uchun ota-onalar o'z farzandlarining layoqati va bu layoqatning yo'nalganligi to'g'risida ma'lumotga ega bo'lmog'i muhimdir. Inson bolalik davridanoq "Xayot rejasi" shakllanadi. Dastlab bu juda oddiy reja aniqrog'i turmush tarsi. Keyinroq "Xayotga nazar" shakllanadi. 5-6 yoshga borib bolada "Hayot uslubi" shakllanadi. Bolalik davridayoq kattalar hayotida bardosh berish deyarli qiyin bo'luvchi "Hayot stenariysi" uchun asos solinadi. Bu stenariylar insonga ko'pincha haqiqatdan qiziqarli va oddiy bo'lmagan umr ko'rishga yo'l qo'ymaydi, ya'ni o'z shaxsiy hayotida o'zgalar o'ynini "o'ynashga" majburlaydi. O'smirlik yoshida birinchi o'rinda dunyoqarash bilan bog'liq kelgusi Xayot rejasining motivlari poydo b'ladi. O'z mavqeyeni belgilab olish o'zini jamiyat azosi sifatida anglashi va Jamiyatdagi xaqiqiy O'RNINI QIDIRISH BILAN xarakterlanadi. Tadqiqotlarining ko'rsatishicha, bolalarning maktabdagi o'qish davri xam kasbiy yo'nalganlik nuqtayi nazardan muxim ahamiyat kasb etadi. Chunki, bu yoshda bolalarda kasbiy yo'nalganligini belgilab beruvchi dunyoqarash, bilim, ko'nikma va malakalar, qadriyatlar shakllanadi. Maktab davrida bolalarda kasbiy tanlov shakllanadi, kelajak uchun kasbiy rejalar tuziladi, kasbiy tayyorgarlik davri boshlanadi va kasbiy loyixalar tuziladi. Kasb tanlash xar bir bolada xar xil kechsa-da, biroq u ma'lum manoda umumiylikka ham ega. Kasb tanlash jarayonida bolalarga eng ko'p ta'sir o'tkazadigan omil – bu oila a'zolari va qarindosh - urug'lari, maktabdagi do'stlari xisoblanadi. Oila a'zolari bolaning kasb tanlash jarayoniga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Bevosita ta'sir ko'rsatish deganda, ota-onaning bolaga to'g'ridan – to'g'ri kasbiy maslaxat berishi va bola kasbini belgilashi nazarda tutiadi. Bilvosita ta'sir deganda, oilada bolaning qadriyatlar tizimi shakllanadi, ideallari paydo bo'ladi, intilishlari yo'nalish oladi. Masalan, tadqiqotlarga ko'ra 55,2 foiz so'raluvchi o'quvchilarning kasbga taluqli bo'lgan aniq rejalarining ishlab chiqilishga, xar uchinchi bolaning kasbiy tanloviga, kasb bo'yicha qaror chiqarishiga bevosita oila, ya'ni ota-onalar ta'sir ko'rsatar ekan. Demak, aytish mumkin-ki, bolalarning kasbiy tanloviga oila, undagi an'analar, turmush tarzi, kattalar bilan kechadigan emotsional munosabatlarning xarakteri, ota-onaning ma'lumot darajasi va ularning mutaxassisligi bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ota onalar o'z farzandlarining kasbiy tanlovi masalasida, umuman kasbiy yo'nalganlik masalalarida kerakli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari maqsadga muvofiqdir. Kasbga yo'naltirish va kasb tanlashga doir testlar. Ko'pchilik bitiruvchilarni ertami kechmi quyidagi savollar o'ylantiradi: 1.

Qayerda o'qishni davom ettirsam ekan ? 2. Qaysi kasbni tanlasam ekan? 3. Qaysi mutaxassislikka ega bo'lish yaxshiroq ? 4. Mexnat bozorida qaysi kasb egalari talab ko'proq ? 5. Shaxsiy biznesni yaratish kerakmi ? Bir qarashda yengil tuyuladigan ushbu va boshqa savollarga javob olish oson emas. Gohida yoshlar bu masalaga yuzaki qarayotganliklarini sezishmaydi. Ba'zan ular qarindoshlari yoki sinfdoshlarining maslaxatlariga quloq solishib o'zlarini yanada ko'proq chalkashtirib yuboradilar. Qanday qilib anglagan xolda kelajakdagi kasbni tanlash mumkin? Dastavval kasbiy qiziqishlar va moyilliklarni aniqlovchi psixologik testlardan foydalanish va natijalar sharxini olish kerak. Bunda hozirgi kunda umumta'lim maktablarida faoliyat ko'rsatayotgan amaliyotchi psixologlarga murojat qilish va maslaxat olish tavsiya etiladi. Kasbga yo'naltirishda oila. Kasbga yo'naltirish –bu juda jumboqli masala. Mutaxassis bo'lmaganlar uchun bu qandaydir mujmal va g'alatidek tuyuladi. Ushbu masala yuzasidan ota-onalar yordam bera oladilarmi? Ba'zilar yordam bera oladi, ba'zilar majburan ta'sir o'tkazadilar, ba'zilar esa elkasini qisib qo'ya qoladilar Kasbga yo'naltirish xaqiqatdan ham juda muhimdir. Yil sayin kasblar ko'payib bormoqda. Yangi texnologiyalar paydo bo'lmoqda, imkoniyatlar darajasi ortib bormoqda. Ilgari kasbga yo'naltirish masalasiga ba'zi ota-onalar tomonidan jiddiy yondoshilmagan deyish mumkin, chunki ular farzandlarining qiziqish va hohishlarini inobatga olmay, farzand ota-onasining kasbini davom ettirishi kerak degan fikrda bo'lganlar. Hozirgi kunda esa o'quvchilar ota-onalarining kasbiga butunlay qarama qarshi kasblarni ham tanlashmoqda. Bunda maktab pedagogic jamoaning o'quvchilarni o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalari, korxonalar bilan tanishtirish bo'yicha olib borilayotgan tadbirlarining ahamiyati kattadir. Ota –onalar odatda “issiq joy” ketidan quvishga kirishib ketadilar xamda farzandlaridan xam ko'proq bundan tashvishlanadilar. Tadbirkor ota bilan pedagog suxbatlashmoqda: -O'g'limni qaysi oliygahda o'qitsam ekan ? Yaxshiroq joy tavsiya qila olasizmi ? -O'g'lingiz hayvonlarni parvarishlash, davolash juda yoqadi. Balki uni veterinar qilarsiz ? -U endi 16 yoshda. unga nimalar yoqmaydi deysiz, xavoyi bo'lsa, uni ustiga xech narsani tushunmaydi ! Men qayerga yo'naltirsam o'sha joyga boradi. -Balki o'zi bilan ham gaplashib, so'rab ko'rarsiz? -Buni nima farqi bor ? Eng asosiysi nufuzli, istiqbolli ish bilan shug'ullanishi! Shubhasiz, ota o'z farzandiga faqat yaxshilikni tilaydi... lekin nimani evaziga Sir emaski, ba'zi kollej, oliygoh bitiruvchilari o'z mutaxassisliklari bo'yicha ishlashni istashmaydi . ”Diplom bo'lsa bo'ldi -de” kabi o'y –xayollar bilan ta'lim olishga befarq qaraydilar. Biz o'quvchilarimizni xayotiga mamnunlik, qonoqish, quvonch olib keladigan

kasbni egallashi uchun uni qobiliyatiga, imkoniyatlariga ahamiyat berishini xamda o'zining to'g'ri qaror qabul qilishiga yordam berishga xarakat qilamiz. Shu bilan bir qatorda ota-onalarga quyidagi maslaxatlarni berish kerak – Farzandingizga kelajakdagi kasbni o'zi tanlashi xuquqini berish kerak. – Farzandingiz tanlagan kasbning mavjud bo'lgan yaxshi va yomon tomonlarini u bilan birgalikda muxokama qiling. – Kasb tanlashni faqatgina moddiy qoniqish tomonigina emas, balki ma'naviy qoniqish tomonidan xam ko'rib chiqing.

- Farzandingiz tanlagan mutaxassislikda zarur bo'ladigan uning shaxsiy fazilatlarini xisobga oling. – Agar kasb tanlashda qarama –qarshiliklar vujudga kelsa, kasbga yo'naltirish bo'yicha mutaxassislar bilan maslaxatlashish imkoniyatidan foydalanish kerak, yoki maktab amaliyotchi psihologi bilan maslahatlashing. – Kasb tanlashda farzandingizga tazyiq o'tkazmang, u xolda bu turg'un nizolarga aylanib ketishi mumkin. – Agar farzandingizda o'z orzusiga etishishiga xoxishi va matonati bo'lsa, u xolda uni qo'llab quvvatlang. - Agarda farzandingiz kasb tanlashda adashsa, buning uchun ta'na qilmang. Xatoni tuzatish mumkin. - Agar farzandingiz biron –bir kasb bilan bolaligidan qiziqib qolgan bo'lsa, ushbu qiziqishini adabiyotlar, to'garaklarda shug'ullanish yordamida saqlab qolishiga imkoniyat yaratib bering Kasb tanlashda onglilik va mustaqillik insonning o'z qiziqishi qobiliyatlari, irodaviy sifatlariga o'zi baho berishini taqozo etadi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi yoshlarni kasb – hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi.– T.: O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda psixologik – pedagogik Respublika tashxis markazi, 2002. 12b 2. Azizxo'jaeva N.N. Pedagog mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi. – T.: TDPU, 2000 3. Boltaboev S. A. Tolipov.O'. . Umumiy o'rta ta'lim maktablari kasbga yo'naltirish o'quv – metodika kabineti faoliyatini tashkil qilish bo'yicha metodik tavsiyanoma. – Toshkent, 2000. 36 b 4. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. "O'qituvchi» -T.: 2010 447 b